

CSANÁD

Nagycsanád, Marosvár románul Cenad, németül Gross-Tschanad (Raitzisch-Tschanad). Az 1992-es népszámlálás 3943 főt írt össze, ebből 2304 román (58, 4%), 734 magyar (18,6 %), 83 német (2,1 %), 243 roma (6,1 %), 2 szerb és 870 egyéb nemzetiségű.¹

Hajdan *Marosvár* (Morissenum, Urbs Morisena), így nevezték a mellette elhaladó Maros (Moris, Maris) folyóról. A *Csanád* (Chenad, Sunad, Chenadinum, Chanadinum) elnevezést *Szent-István* akaratóból Dobokafiának, *Csanád* vezérnek, Csanád vármegye alkotója és első ispánjának emlékére viseli. A történeti időket messze túlhaladó őshajdan óta szakadatlanul lakott hely – írja róla a Bánság nagy történésze Szenkláray Jenő. Bronzkori létét a talajból kiemelt ásatag leletek bizonyítják. E korban (Kr.e. 513 táján az agathyrzek lakták, kik Hérodotosz szerint a Maros folyó névadói. A dákok és rómaiak alatt már nevezetes gyarmat. A rómaiak után gótok, hunok, gepidák és avarok jártak e tájon, majd végül *Glád* bolgár-szláv vezér akinek utóda volt *Actum*, ahogyan forrásaink Ajtony vezért nevezik. Marosvárt a hadi fontossággal bíró ősi vára tette a Tisza-Duna-Maros- és Erdélyköz nevezetes központjává, Csanád vármegye és a csanádi püspökség székhelyévé. – írja ugyanő.

Marosvár és vele a Maros-Tisza-Duna-és Erdélyköz 1028-ban került Szt. István hatalmába. *Szent Gellért* 1029-1030 táján nevezte ki a király csanádi püspökké. De Gellért 1037-ig a bakonybéli rengetegben tartózkodott, mialatt Csanád ispán Csanád várát a régi alapokon újraépítette. És így még Szent István apostoli kormányzata és Csanád ispánsága alatt mintegy nyolc évig görög hitű szerzetesek végezték Csanádon a lelkipásztori teendőket a keleti egyház szokásai szerint. A nagy egyházszakadás Róma és Bizánc közt még állott be, a két egyház hite egy volt, csak a külső formák különböztek egymástól. Mikor Gellért Csanádra jött. A Keresztelő Szt. János kis templomán kívül más egyházi épület nem volt. Ez a templom mintegy 20 m hosszú, és 12-13 m széles épület volt, körülvéve

¹ <http://www.banaterro.eu/magyar/N/nagycsanad/nagycsanad.htm>

a cinteremtől, ahova Csanád vezér a nagyőrszi ütközetben elesett keresztények tetemeit temette. A templom előtt a nyugatra néző ajtótól néhány lépésnyire, kissé délre állott a *baptisterium-kápolna*, a most is meglevő keresztelő medencével. A déli oldalon csatorna vitte a vizet a medencébe a keresztelendők lépcsőkön szálltak alá. A lépcsővel szemközt a keresztelő pap foglalt helyet egy alacsony emelvényen. Mialatt Gellért a bakonybéli rengetegben tartózkodott, Csanád elvégezte a marosvári görög apáttal, hogy neki és szerzeteseinek Oroszlánoson új monostoregyházat épít, a marosvári görög zárdát és a Keresztelő Szt. János templomát pedig a marosi új püspöknek és a vele érkező papoknak adja át. Így lett a régi kis bizánci templom a csanádi püspökség első székesegyháza és egyszersmind Csanád város első parokiális temploma.

A hívek rohamos szaporodása mellett csakhamar szűknek bizonyult a Keresztelő Szt. János templom. Gellért ezért már az első években egy díszes új templom építését tűzte ki célul. E tervét 1042 körül valósította meg. A Szt. György vértanú tiszteletére fölavatott új bazilika építési költségeihez maga István király ezer márkával járult hozzá, s bizonyára Csanád ispán és az egyházmegye többi nemzetségfői sem tagadták meg áldozataikat a szent vállalat-tól. Az építőanyagot Erdélyből hajókon úsztatták le Csanádra s bocsátották az olasz építőmesterek rendelkezésére. A Szt. György székesegyház volt tehát Csanádnak második parokiális temploma. Sajnos róla semmiféle leírás sem maradt korunkra. Sejtjük azonban, hogy *Aba Sámuel* 1043 húsvétján ebben a templomban vett részt az istentiszteleten az ország egyházi és világi nagyjával, és az új székesegyház szószékéről hallgatta Gellért feddő beszédét, midőn vérengzéseit szemére lobbantotta és közeli bukását megjósolta.

E templom tőszomszédságában Gellért püspök a Boldogságos Szűz tiszteletére egy új templomot és monostort építtetett. A szűkszavú Gellért-legendából csak annyit tudunk meg, hogy Gellért püspök ezt a templomot jelölte ki magának nyugvóhelyéül, és a monostort az apátokra bízva apátjukká a magával hozott *Fülöpöt* tette. A legendából az derül ki, hogy a püspök nyugvóhelyéül választott ezen Mária-templom nem lehet egyéb, mint a megtoldott és kibővített: Keresztelő Szt. János temploma a vár közepén fekvő

temetőben; valamint hogy a bencések csanádi apátsági anyazárdája sem lehet egyéb, mint a kibővített régi görög monostor, melyből a püspök a székesegyház mellett épült Szt. György monostorba költözött át kanonokjaival. Azért nem történik többé említés a Keresztelő Szt. János templomáról és zárdájáról.

A csanádi romai katolikus templom

A Gellért építette székesegyház a tatárjárásig állott fenn a maga eredetiségében. 1241 május végén Csanádot elfoglalta és föl-

égette *Büdzsik* tatár vezér. *Bulcsu* püspök a papsággal együtt elmenekült. Mikor *Rogerius* váradi kanonok Csanád alá érkezett, már csak füstölgő romokat talált. A székhelyére visszatért Bulcsu, ki az iszonyú veszedelem után még tíz évnél hosszabb ideig állott az egyházmegye élén, az elpusztult székesegyházat és Szent Gellértnek a nép által nagy tiszteletben tartott nyugvóhelyét, a Boldogságos Szűz templomát újra építtette.

I. *Gergely* vagy I. *Antal* püspök alatt, 1275-1295 táján a székesegyház megszűnt a köznép temploma lenni s létrejött Csanádon a parokiális intézmény a hívek külön templomával. 1333-ban a pápai tizedszedők jegyzékében *Péter* van csanádi plébánosnak megnevezve „dominus” jelzővel, mely kitüntetett állapotáról tanúskodik.

A XIV. század első felében két romai katolikus plébánia létezett a csanádi püspök székvárosában. A Szent-Erzsébet-templom a várban és a Szentlélek-templom a vártól távolabb, a városban. Magáról Csanád városáról a tatárjárásig, amikor pusztulásáról értesülünk, nincsenek adatok. Ezt követően a 12. század derekán Bulcsu és Gergely püspökök felépítették a romba dőlt várost.

1278. jún. 19-én IV. (*Kun*) *László* király hű kancellárjánál *Gergely* püspöknél időzött és kunok általi meggyilkolását követően a Szt. György székesegyházban temették el. 1322. május 22-én *Károly Róbert*, 1366. július 9-én *Nagy Lajos*, majd 1394. november 13-án és 1436. április 18-án *Zsigmond király* látogatta meg Csanádot. *Hunyadi János*, mint a vármegye főispánja és mint országkormányzó többször fölkereste Csanádot. Hosszabb időt töltött itt 1443. január 6-án és 1444. március 7-én, amikor a megyei törvényszéken is elnökölt. Ugyancsak itt találjuk őt 1450. április 16-án s december végén, továbbá 1451. január 4-én. 1455. szeptember 23-án *Kapisztrán János* is járt Csanádon a török ellen kereszteseket gyűjteni. 1456. december 9-én V. *László* király időzött Csanádon. 1459-ben hangácsi *Albert* püspök és káptalan a várat új körfalakkal, a várost pedig köröskörül sáncokkal erősítették meg a törökök ellen. *Gúti Ország Mihály* nádor 1462. március 30-án közgyűlést tartott itt Csanád és Temes vármegye nemeseivel ugyanaz év augusztus 17-én pedig *Mátyás király* érkezett Csanádra a havasalföldi hadi útjában. *Albert* püspöknek, a Hunyadi-család hű barátjának volt vendége. 1479-ben ismét

megyei gyűlés volt Csanád városa mellett. 1495. október 31-től november 3-ig II. *Ulászló* király tartózkodott Csanádon. *János király* 1529-ben látogatta meg a várost.²

A csanádi templom oltára és Szt. Gellért kőkoporsója

Szent Gellért, egészalakos szobra a katolikus templom előtt. Magas kőtalapzat, rajta latin felirat. A szent püspöki ornátusban, fején püspöki magas süveggel, kontraposztban áll (a jobb lábán), jobb-ját a szívéhez emeli, baljában a püspöki botot tartja. Mellette balról kis angyalka lép feléje. Készítője: Huber Josef pesti szobrász (sz. 1777. ápr. 27. Pozsony - ?) I. Ferenc császár temesvári látogatása után emelték, homokkőből (?), *Nákó Sándor* gróf adományaként.

² Szentkláray Jenő: *A Csanádi Egyházmegye Története*, első rész, első kötet, Temesvár, Csanádi Egyházmegyei Könyvnyomda, 1898, 663-673. o.

Gellért püspök szobra (Balázs István fotója)

Magas talapzatán latin nyelvű felirat van bevésve, késői feketére festésekor sok hibával megtűzdelve:

”HONORI / S. GERHARDI / EPISC. Et. MART./
 HOC. MONUMENTUM./ SVB. GLORIOSO /
 AVGVSTI. FRANCISCI. / PRIMI. /
 AVSTRIAE. IMPERATORIS./ ET. /
 APOSTOLICI. HVNGARIAE. REGIS. / REGIMINE: /
 EVICTAE. SOLI. PROPRIETATIS. /
 PERENNI. DOCUMENTO. FVTVRVM: /
 COMES. ALEXANDER. NAKO. /
 DE NAGY. SZENT. NIKLÓS. (Sic!) /
 GENTILITIIS. QVOOVE. IVRIBVS./
 PROVIDE./ PROSPECTVM: HABERI. GVPIENS. (Sic!) /
 EXSVRGERE IVSSIT. /³

³ Miklósik Ilona: *XIX./XX. századi bánsági szobrok*, Csanád (Cenad)